

بررسی و سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در بین شهروندان شهر جم

محمد غلامی^{۱*}، غلامرضا امینی نژاد^۲، سیده حسینه علوی^۳

۱. استادیار جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. استادیار جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، ایران

DOI: 10.22034/mpsh.2023.362059.1015

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در بین شهروندان شهر جم در استان بوشهر انجام شده است. روش اجرای پژوهش توصیفی پیمایشی بوده که به لحاظ هدف کاربردی می‌باشد. جامعه آماری برای پژوهش حاضر کلیه شهروندان شهر جم به تعداد ۳۱۴۳۶ نفر بر اساس آمار سال ۱۳۹۵ و نمونه آماری پژوهش ۳۸۵ نفر بر اساس محاسبه فرمول کوکران و با ضریب خطای ۵ درصد می‌باشد. ابزار سنجش پژوهش پرسشنامه محقق ساخته با ۴ متغیر کلی و ۳۸ گویه است که در نهایت پرسشنامه‌های تکمیل شده با کمک نرم‌افزار آماری SPSS کدگذاری و آزمون‌های ضریب همبستگی، رگرسیون و آزمون تی ساده اجرا شده است. یافته‌ها نشان داد بر اساس نتایج حاصله از آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی سرزندگی شهری در شهر جم رابطه معنادار وجود دارد زیرا سطح معناداری $Sig \leq /05$ قابل قبول است. همچنین بین شاخص‌های سرزندگی شهری و افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم رابطه معنادار وجود دارد و بین ملاحظات سرزندگی شهری در طراحی فضاهای شهری شهر جم رابطه مثبت و معنادار به دست آمد. نتایج نشان داد سرزندگی شهری در شهر جم ارتباط نزدیکی با شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی کیفیت زندگی شهروندان و طراحی فضاهای شهری داشته است.

واژگان کلیدی: شاخص‌های سرزندگی شهری، کیفیت زندگی، طراحی فضاهای شهری، شهروندان شهر جم

gholami556@pnu.ac.ir

* نویسنده مسئول: محمد غلامی

مقدمه

شهرها به‌عنوان مهم‌ترین ثمرات سیاسی، تکنولوژیکی، هنری، فرهنگی و اجتماعی انسان به شمار می‌آیند و فضاهای شهری شهرها از مهم‌ترین بخش‌هایی هستند که شهر را شکل می‌دهند. در این میان توجه به آسایش روانی و جسمانی انسان حائز اهمیت است. توسعه‌ی شهرهای امروزی عموماً این نکته را قربانی رشد و پیشرفت فیزیکی آن نموده‌اند. امروزه یکی از مهم‌ترین دغدغه‌ها در طراحی فضاهای عمومی شهر، سرزنده بودن این مکان‌ها می‌باشد که باعث تداوم حضور شهروندان می‌شود. تنوع کاربری‌ها را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل در جذب افراد به این مکان می‌توان نام برد ولی درعین حال این عامل به‌تنهایی نمی‌تواند باعث ایجاد سرزندگی و پویایی فضا بشمار آید. از دیگر عوامل تأثیرگذار بر سرزندگی یک فضای شهری عوامل فرهنگی، اجتماعی، محیطی را می‌توان برشمرد (نوروزیان ملک، ۱۳۹۲: ۱۵۸).

امروزه در دوره‌های از تاریخ بشر زندگی می‌کنیم که شهرها به‌عنوان مغناطیس قدرت سیاسی و اقتصادی پدیده‌ای به نام "قرن شهری" را شکل داده‌اند و در آن شهرنشینی به یک ابر گرایش مسلط تبدیل شده است؛ طبق آمار سازمان ملل، امروزه بیش از نیمی از جمعیت جهان ۵۴ درصد در مناطق شهری زندگی می‌کنند و این روند به‌سرعت به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه در حال افزایش است با افزایش سرسام‌آور روند شهرنشینی، اغلب شهرها به‌خصوص شهرهای بزرگ، با مشکلاتی چون جدایی‌گزینی

قومی، تفکیک کاربری‌ها، جدایی محل کار از سکونت، فرسودگی و زوال محلات، افزایش ترافیک، ناهنجاری‌های اجتماعی و اقتصادی، نابرابری در دسترسی به فرصت‌ها و منابع مواجه هستند که ادامه و پایداری چنین مشکلاتی، شهرها را به سمت شرایط بحرانی و حتی تخریب سوق می‌دهد از این رو وجود علوم که بتواند پدیده شهر و مسائل و مشکلات پیش آمده آن را در شکلی جامع و فراگیر مطالعه و بررسی کنند، ضروری به نظر می‌رسد در این میان دانش جغرافیا به‌عنوان هنر و علم استفاده از زمین از جامعیت خاصی برخوردار می‌باشد و محتوای آن به نسبت عمق ارتباطی که با محیط شهر و ساکنان آن دارد بسیار گسترده است. این دانش به دلیل پویایی و ماهیت میان‌رشته‌ای آن پیوسته در ارتباط و بهره‌گیری از رشته‌های مختلف علمی جهت ارتباط بیشتر انسان با محیط شهری و حل مسائل و مشکلات شهری در ابعاد مختلف می‌باشد. از این رو، امروزه در جغرافیا رهیافت‌های گوناگونی از جمله پایداری، کیفیت زندگی، رشد هوشمند، نو شهر گرایی و سرزندگی و... برای برون‌رفت و مواجهه با مشکلات شهرنشینی مطرح شده است. هر چند رهیافت‌های یادشده در پرداختن به رضایت افراد، ارزیابی ساکنان از محیط، امنیت، بهداشت، کیفیت مکان، محبوبیت عمومی و سیاست‌گذاری، لایه‌های همپوشانی زیادی با یکدیگر دارند یکی از این رهیافت‌ها جهت حل مشکلات در فضاهای شهری در سطوح اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی "سرزندگی" می‌باشد. پارادایمی که در آراء بسیاری از نظریه‌پردازان روانشناسی و مسائل شهری مورد توجه قرار گرفته است این مفهوم در ابتدا تنها در میان ادبیات عامه جای داشت و منظور از آن، دارا بودن روحیه‌ای با نشاط در جان و کالبد بود. لذا نخستین برخورد علمی با سرزندگی، در علوم اجتماعی و انسانی در سال ۱۹۶۰ رخ داد، و در فاصله زمانی اندک تقریباً یک دهه در چکیده مقالات بین‌المللی معماری و روانشناسی درج شد و به‌صورت جدی، موضوع پژوهشات در این حوزه‌ها قرار گرفت. هر چند علی‌رغم مطالعه گسترده سرزندگی در مراجع حرفه‌ای و حوزه‌های علمی، هیچ چارچوبی نظری واحد جهت مفهوم‌سازی این واژه وجود ندارد. زیرا روانشناسان با معادل قرار دادن سرزندگی با "بهبودی ذهنی" و رضایت از زندگی، آن را وجودی سرشار از انرژی مثبت روانی معرفی می‌کنند که بر زندگی خوب و مطلوب به لحاظ ذهنی متمرکز است در حالی که در معماری، طراحی و برنامه‌ریزی شهری این مفهوم به دیدگاه‌های مختلفی در رابطه با کیفیت زندگی اشاره دارد (جیکوبز، ۱۳۹۶: ۸۵).

امروزه سرزندگی شهری به‌عنوان یک پارادایم جامع با گستره‌ی محتوایی متنوع، در مباحث گفتمان برنامه‌ریزی شهری و سیاست، جهت بهبود وضعیت و ارتقای شرایط زیستی توجه و ملاحظات خاصی را به دست آورده است (هدایت نژاد کاشی و همکاران، ۱۳۹۸، ۷۵). سرزندگی یکی از معیارهای اصلی شهرهایی است که از کیفیت بالای برنامه‌ریزی و طراحی برخوردارند. محیط‌های شهری سرزنده، زمینه‌ساز تعاملات اجتماعی، خلق و افزایش سرمایه اجتماعی و حس تعلق به مکان می‌گردند (اسدی و همکاران، ۱۳۹۹، ۱۷)، به عبارتی سرزندگی در این دیدگاه، مفهومی اجتماعی- فضایی است که در تعامل شهر و شهروند شکل می‌گیرد، که نشان از پویایی و جنب‌وجوش حیات هر روزه شهروندان در ارتباط با بستر سکونتشان است و این ارتباط دائمی (بین شهر و شهروند در قالب انباشت تجربیات شهری و ایجاد حس تعلق به محیط‌های شهری است (نصری و حسنخانی، ۱۳۹۸: ۳۹ - ۴۰). "فضای شهری سرزنده" عبارت است از یک فضای شهری که در آن حضور تعداد قابل توجهی از افراد و تنوع آن‌ها در گستره زمانی وسیعی از روز که فعالیت‌هایشان عمدتاً به شکل انتخابی یا اجتماعی بروز می‌یابد، به چشم می‌خورد (حور اسفند، ۱۳۹۹، ۱۰۹)، بر همین مبنا تقویت و گسترش فضاهای عمومی شهری، فعال، پویا و سرزنده به‌عنوان یکی از اهداف راهبردی ارتقای کیفیت محیط مصنوع شهری مورد توجه برنامه ریزان شهری قرار گرفته است. سرزنده ساختن حیات شهری مستلزم انسانی کردن و بعد انسانی دادن به آن است (صفایی رینه و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۰۷). بنابراین با توجه به اهمیت موضوع مورد مطالعه، هدف پژوهش حاضر تحلیل و ارزیابی و شاخص‌های سرزندگی شهری در بین شهروندان شهر جم می‌باشد سوال اصلی که در اینجا مطرح می‌شود این است که شاخص‌های سرزندگی شهری در بین شهروندان شهر جم چگونه می‌باشد؟

در ارتباط با موضوع مورد مطالعه تاکنون پژوهش‌های متعددی انجام شده است از جمله سونگ و لی^۱ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای تحت عنوان "محیط مسکونی ساخته شده و فعالیت پیاده روی: شواهد تجربی سرزندگی شهری جین جیکوبز"، با هدف ارزیابی سرزندگی شهری با توجه به عوامل مورد تأکید جین جیکوبز به بررسی ارتباط بین فعالیت پیاده روی و واحدهای مسکونی ساخته شده در شهر سئول، پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل موثر بر سرزندگی شهری از نگاه جیکوبز اختلاط کاربری، تراکم افراد، بلوک‌های کوچک مقیاس، قدمت ساختمان، دسترسی و... بر سرزندگی محیط مسکونی در شهر سئول موثر است. بر اساس مطالعه حبیبیان و حاتمی نژاد (۱۳۹۹)، هویت مکانی مؤثرترین بعد تأثیرگذار دلبستگی مکانی بر سرزندگی محله‌های شهری است. نتایج پژوهش فیضی و بصیری (۱۳۹۹) نشان می‌دهد که سرزندگی و تصویر ذهنی شهروندان رابطه مستقیمی دارند و میزان نورپردازی و رنگ و نحوه نورپردازی تأثیر مثبتی در ایجاد سرزندگی شبانه شهری دارد. نتایج مطالعه شهبازی و همکاران (۱۳۹۷) حاکی از آن است شاخص تعداد مراکز تجاری به عنوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار و سپس شاخص‌های ایمنی و امنیت، نحوه پیوند و اتصال شبکه‌ی دسترسی حمل و نقل، نحوه پیوند و اتصال کاربری‌ها و عملکردها، نحوه پیوند و اتصال توده و فضا مؤثرترین مؤلفه‌ها بر کیفیت سرزندگی خیابان‌ها هستند. بر اساس نتایج مطالعه ذکاوت و همکاران (۱۳۹۹) بین ارتقاء سرزندگی در فضاهای عمومی شهرهای با رویکرد ساماندهی منظر شهری یک الگوی نسبتاً خطی با شیب مثبت وجود دارد.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی-پیمایشی است. جمعیت شهر جم بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران و آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، برابر با ۳۱۴۳۶ نفر بوده که جامعه آماری تحقیق را تشکیل می‌دهد. بر اساس محاسبه فرمول کوکران و با ضریب خطای ۵ درصد تعداد ۳۸۵ نفر به عنوان نمونه آماری پژوهش انتخاب شدند. ابزار پرسشنامه در بخش پیمایشی پرسشنامه‌ای محقق ساخته می‌باشد. پرسشنامه پژوهش از دو بخش مجزا، اما وابسته به هم تشکیل شده است. بخش اول شامل اطلاعات جمعیت شناختی و بخش دوم مربوط به متغیرها و گویه‌های پژوهش می‌باشد. پرسشنامه این پژوهش در بردارنده ۴ متغیر کلی و ۳۸ گویه است.

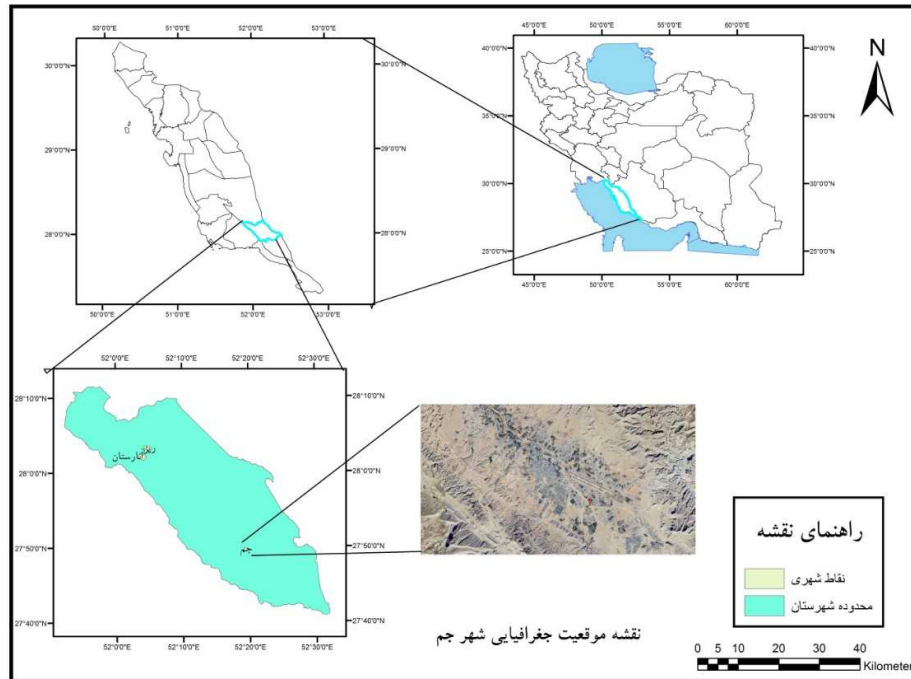
جدول ۱- متغیرها و گویه‌های پرسشنامه تحقیق

متغیرها	تعداد گویه
شاخص‌های اجتماعی	۱۵
شاخص‌های کالبدی	۱۲
شاخص‌های زیست محیطی	۱۱

¹ - Soung & Lee

محدوده مورد مطالعه

شهر جم در شرق استان بوشهر و در موقعیت جغرافیایی ۲۷ درجه و ۴۸ دقیقه و ۴۳ ثانیه عرض شمالی و ۵۲ درجه و ۲۱ دقیقه طول شرقی و در منطقه کوهستانی استان بوشهر واقع شده است. ارتفاع متوسط شهر برابر با ۶۶۰ متر از سطح آب‌های آزاد می‌باشد. وسعت این شهر بر اساس بررسی عکس‌های هوایی و تصاویر ماهواره‌ای در حدود ۲۰ کیلومتر مربع می‌باشد. بررسی نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در فاصله زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ بیانگر افزایش جمعیت شهر جم در طول این سال‌ها بوده است. شهر جم در سال ۱۳۸۵ دارای ۱۰۸۰۹ نفر جمعیت و در سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیتی بالغ بر ۳۱۴۳۶ نفر داشته است.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهر مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

تحلیل آزمون رگرسیون فرضیه اصلی پژوهش

به نظر می‌رسد از نظر ساکنان شهر جم شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی سرزندگی شهری دارای اهمیت بیشتری هستند.

نتایج نشان داده شده در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد ضریب همبستگی چندگانه برابر با ($R=0/160$) است. ضریب تعیین برابر با ($R^2=0/26$) است که نشان می‌دهد متغیر مستقل شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی می‌تواند ۲۶ درصد از تغییرات بعد سرزندگی شهری ساکنان شهر جم را پیش‌بینی نماید. بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیر مستقل شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی با بتای $Beta=0/160$ سهم عمده‌ای در تبیین سرزندگی شهری ساکنان شهر جم دارد.

جدول شماره ۲- تحلیل رگرسیون تبیین نظر ساکنان شهر جم شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی سرزندگی شهری

Sig	t	Beta	B	Std. Error	مقدار F	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۰	۱۳/۹۴۳	-	۴/۴۰۷	۰/۳۱۶	۱/۲۳۱	۰/۲۶	۰/۱۶۰	مقدار ثابت
۰/۰۰۲	۱/۱۰۹	۰/۱۶۰	-۰/۱۳۸	۰/۱۲۴				سرزندگی شهری

فرضیه‌های فرعی پژوهش

بین شاخص‌های سرزندگی شهری و افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم رابطه معنادار وجود دارد. نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد ضریب همبستگی چندگانه برابر با $(R=0/039)$ است. ضریب تعیین برابر با $(R^2=0/11)$ است. که نشان می‌دهد متغیر مستقل افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم می‌تواند ۱۱ درصد از تغییرات بعد شاخص‌های سرزندگی شهری را پیش‌بینی نماید. بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیر مستقل افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم با بتای $Beta=0/039$ سهم عمده‌ای در تبیین شاخص‌های سرزندگی شهری دارد.

جدول شماره ۳- تحلیل رگرسیون تبیین رابطه بین شاخص‌های سرزندگی شهری و افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم

Sig	t	Beta	B	Std. Error	مقدار F	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	
0/000	12/209	-	4/175	0/342	0/069	0/11	0/039	مقدار ثابت
0/005	0/262	0/039	-0/029	0/109				شاخص‌های سرزندگی شهری

به نظر می‌رسد ملاحظات سرزندگی شهری در طراحی فضاهای شهری شهر جم مورد توجه قرار نگرفته است. نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد ضریب همبستگی چندگانه برابر با $(R=0/056)$ است. ضریب تعیین برابر با $(R^2=0/13)$ است. که نشان می‌دهد متغیر مستقل طراحی فضاهای شهری شهر جم می‌تواند ۱۳ درصد از تغییرات بعد ملاحظات سرزندگی شهری را پیش‌بینی نماید. بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیر مستقل طراحی فضاهای شهری شهر جم با بتای $Beta=-0/056$ سهم عمده‌ای در تبیین ملاحظات سرزندگی شهری دارد.

جدول شماره ۴- تحلیل رگرسیون تبیین رابطه بین ملاحظات سرزندگی شهری و طراحی فضاهای شهری شهر جم

Sig	t	Beta	B	Std. Error	مقدار F	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	
0/000	12/496	-	3/981	0/319	0/150	0/13	0/056	مقدار ثابت
0/005	0/388	0/056	0/043	0/111				طراحی فضاهای شهری شهر جم

بحث و نتیجه‌گیری

ایجاد و بازتولید فضاهای شهری سرزنده، یکی از اهدافی است که در دهه‌های اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است. شهر به مثابه موجود زنده دارای کالبد و روح است که اگر توجه به هر دو جنبه به‌طور هم‌زمان صورت نگیرد، موجب نقصان و یا حذف هر کدام در سرزندگی سیستم شهر و خیابان خواهد شد.

امروزه با گسترش سریع شهرنشینی و جمعیت شهرنشین، نیاز به جابجایی و تقاضا برای سفر، روزبه‌روز افزایش یافته و طولانی شدن زمان سفرها، افزایش سهم شیوه‌های سفر شخصی (اتومبیل و...)، افزایش ترافیک، آلودگی صوتی و هوای ناشی از سیستم حمل‌ونقل از دیگر نتایج این امر است. استفاده گسترده از اتومبیل در شهرها، اغلب انعکاس افزایش نیاز به سفر و متوسط مسافت آن در نتیجه رشد افقی و گسترده شهرها و به هم خوردن نظم ساختار فضایی شهر و پراکنش فضایی فعالیت‌ها است. به این ترتیب ساختار فضایی شهر و نحوه آرایش فضایی کاربری‌ها در سطح شهر که به میزان زیادی در تعیین الگوی سفر شهروندان و میزان تمایل آن‌ها به استفاده از اتومبیل شخصی در سفرهای شهری مؤثر است، در برنامه‌ریزی شهری اهمیت زیادی می‌یابد که همه این‌ها سرزندگی شهری را فراهم می‌کنند.

سرزندگی شهری مستلزم توجه به پدیده‌های مختلف در نظام اجتماعی است و از طرف دیگر فضا مختص پدیده‌های مرئی و ملموس نبوده و عملکردها و روابط و حرکات را نیز در برمی‌گیرد از این رو (فضا) مجموعه کالبد و محتواست. هنگامی که صفتی به فضا نسبت داده می‌شود بنا بر آنکه کالبد یا محتوی را در نظر داشته باشد حوزه یا قلمروی فضا را مشخص می‌سازد. مثلاً فضای شهری بنابراین کالبد فیزیکی شهر و در حیطه شهر قرار می‌گیرد. و یا به همین روال (فضای ملی) در محدوده مرزهای کشور است. لیکن فضای بازرگانی بخشی از شهر و چه بسا حومه شهر و کانال‌های ارتباطی را شامل می‌شود و بنابراین محتوی (عملکرد) حیطه خود را تعیین می‌نماید.

فضا در اصل قابلیت تطبیق و تغییر و گسترش داشته و تغییرپذیری و بسط‌پذیری فضا دلیل بر پویایی آن است. در پذیرش تغییرات، قابلیت‌های فضاهای گوناگون بنا بر حجم، تنوع و سرعت تغییرات متفاوت است روشن است که فضا محدودیت رشد داشته و ظرفیت کالبدی و محتوای آن نهایتاً اشباع می‌گردد. لازمه استفاده بهینه از فضا استقرار پدیده‌ها در فضا با نظم است تا در مجموع فضا نظام و سیستم داشته و به صورت هماهنگ و با حداکثر ظرفیت و کارایی اقتصادی می‌باشد ایجاد نظام فضائی، خود قابلیت‌های جدیدی را به وجود می‌آورد. قابلیت‌های فضا علاوه بر قابلیت‌های درونی و ناشی از توان عناصر متشکله درون فضا و روابط و عملکرد آن‌ها، قابلیت‌های بیرونی (ناشی از توان‌های فضاهای مجاور و اثرات آن‌ها بر یکدیگر) را نیز شامل می‌شود.

نتیجه‌گیری پژوهش بر اساس یافته‌های استنباطی

نتایج حاصله از آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی سرزندگی شهری در شهر جم رابطه معنادار وجود دارد زیرا سطح معناداری $sig \leq .05$ قابل قبول است. لذا فرضیه فوق‌الذکر با قوت بالا ۹۹٪ مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد ضریب همبستگی چندگانه برابر با $(R = 0.160)$ است. ضریب تعیین برابر با $(R^2 = 0.026)$ است. که نشان می‌دهد متغیر مستقل شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی می‌تواند ۲۶ درصد از تغییرات بعد سرزندگی شهری ساکنان شهر جم را پیش‌بینی نماید. بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیر مستقل شاخص‌های زیست‌محیطی و اجتماعی با بتای $Beta = 0.160$ سهم عمده‌ای در تبیین سرزندگی شهری ساکنان شهر جم دارد. نتایج این پژوهش با پژوهش میراحمدی و نادریان در سال ۱۳۹۵ همخوانی و مطابقت دارد.

همچنین بر اساس نتایج حاصله از آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین شاخص‌های سرزندگی شهری و افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم رابطه معنادار وجود دارد زیرا سطح معناداری $sig \leq .05$ قابل قبول است. لذا فرضیه فوق‌الذکر با قوت بالا یعنی ۹۸٪ احتمال مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد ضریب همبستگی چندگانه برابر با $(R = 0.39)$ است. ضریب تعیین برابر با $(R^2 = 0.11)$ است. که نشان می‌دهد متغیر مستقل افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم می‌تواند ۱۱ درصد از تغییرات بعد شاخص‌های سرزندگی شهری را پیش‌بینی نماید. بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیر مستقل افزایش کیفیت زندگی شهروندان در شهر جم با بتای $Beta = 0.39$ سهم عمده‌ای در تبیین شاخص‌های سرزندگی شهری دارد. نتایج این پژوهش با پژوهش قاسمی در سال ۱۳۹۹ و ملایی و همکاران در سال ۱۳۹۸ همخوانی و مطابقت دارد.

به استناد نتایج حاصله از آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین ملاحظات سرزندگی شهری در طراحی فضاهای شهری شهر جم رابطه معنادار وجود دارد زیرا سطح معناداری $sig \leq .05$ قابل قبول است. لذا فرضیه طراحی شده با قوت بالا یعنی ۹۸٪ مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد ضریب همبستگی چندگانه برابر با $(R = 0.056)$ است. ضریب تعیین برابر با $(R^2 = 0.013)$ است. که نشان می‌دهد متغیر مستقل طراحی فضاهای شهری شهر جم می‌تواند ۱۳ درصد از تغییرات بعد ملاحظات سرزندگی شهری را پیش‌بینی نماید. بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیر مستقل طراحی فضاهای شهری شهر جم با بتای $Beta = 0.056$ سهم عمده‌ای در تبیین ملاحظات سرزندگی شهری دارد. نتایج این پژوهش با پژوهش محمدی در سال ۱۳۹۴ همخوانی و مطابقت دارد.

ارائه راهکار و پیشنهاد

راهکارهای کالبدی:

تمرکززدایی از وضعیت ساخت‌وسازها در بافت موجود جهت افزایش سرزندگی شهری

از آنجائی که با تصویب طرح جامع شهر جم در سال ۹۱ متقاضیانی جهت ساخت‌وساز مسکونی و بعضاً تجاری بیشتر از سایر کاربری‌ها در بافت موجود به نهادهای شهری مربوطه مراجعه می‌نمایند و توسعه فیزیکی شهر را با تراکم و تمرکز فضای فیزیکی در بافت موجود مواجه می‌سازد، تعادل در توزیع این نوع کاربری‌ها در سطح شهر می‌تواند منجر به تمرکززدایی وضعیت ساخت‌وسازها گردد و ساماندهی ساختار فضایی توسعه شهری را به همراه داشته باشد. همچنین مدیران شهری می‌توانند با افزایش تراکم ساختمانی و حمایت از سیاست‌های کوچک‌سازی و بلندمرتبه‌سازی در ساخت‌وسازهای جدید شهری جهت جلوگیری از توسعه افقی شهر در مناطق کم تراکم کمک قابل توجهی به تمرکززدایی داشته باشند و زمینه سرزندگی شهری را فراهم آورند.

ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان با ساماندهی توزیع کاربری‌ها و تحقق ضوابط طرح جامع در راستای

سرزندگی شهری

با توجه به اینکه در وضع کنونی فضاهای موجود و نوع دسترسی به آن‌ها به گونه‌ای است که زندگی سنتی شهروندان را همچنان به قوت خود باقی می‌گذارد، این وضعیت در مراجعه شهروندان به مراکز تأمین مایحتاج زندگی به دلیل عدم ایجاد تنوع و محدود بودن فضای موجود و همچنین نبود فضاهای تفریحی و گذران اوقات فراغت و سایر موارد تأمین‌کننده رفاه اجتماعی شهروندان، می‌تواند بار تحقق اهداف و ضوابط طرح جامع و تدوین رهیافت‌ها و نوآوری‌ها در جهت حل مسائل و مشکلات و در نتیجه پیشبرد سریع برنامه‌ها که خروجی آن‌ها ارتقاء سطح کیفی زندگی شهروندان به این مهم دست پیدا کند.

ایجاد مراکز تجاری - خدماتی در سطح فرا منطقه‌ای و جلب سرمایه‌گذار

بافت فیزیکی و کاربری‌های تجاری که در شهر جم در مقیاس محله‌ای اقدام به خدمات‌رسانی به شهروندان می‌کند به گونه‌ای است که فقط در راستای امور روزمره آن‌ها فعالیت دارند و وجود مغازه‌ها و بانک‌ها در یک خیابان شهر موجب این می‌شود که مردم در تقاضاهای اقتصادی خود به سایر محله‌های شهر مراجعه نکنند و خود این عامل علاوه بر ایجاد فضایی متراکم به ویژه در اوج ساعات روز موجب به وجود آمدن نارضایتی و شلوغی این خیابان گردد و چنانچه مراکز خرید در سایر محله‌ها که پتانسیل خاص خود را دارند با جلب سرمایه‌گذار احداث شود، موجب رونق اقتصادی و خارج ساختن تک‌قطبی شدن یک نقطه از شهر به منظور فعالیت اقتصادی شهروندان می‌گردد.

امروزه توسعه‌ای قابل پذیرش است که متناسب با نیازهای حل و آینده جامعه بشری و ظرفیت پذیری محیط طبیعی و تقویت فرایندهای سرزندگی شهری بوده که باعث ارتقاء سطح زندگی انسان شده و درعین حال با کمترین تخریب و بیشترین بازدهی همراه باشد.

بازنگری قوانین و مقررات مرتبط با الحاق نقاط روستایی به محدوده شهرها و توجه به عوامل متعدد دیگر غیر از جمعیت در راستای افزایش کیفیت سرزندگی شهری مورد توجه مسئولین قرار گیرد.

اصلاح قوانین و مقررات متناقض خصوصاً در حوزه توسعه کالبدی در راستای کیفیت شاخص‌های سرزندگی شهری پیرامون شهر و محدوده شهر مورد توجه قرار گیرد.

ارائه امکانات اقتصادی - اجتماعی لازم (اشتغال و زندگی) در مقیاس مناسب به نقاط شهری برای افزایش کیفیت زندگی شهروندان. بررسی تعارضات احتمالی ناشی از الحاق نقاط روستایی به محدوده شهرها به صورت موردی تا متغیرهای منفی تأثیرگذار بر شاخص‌های سرزندگی شهری از همان ابتدا از بین بروند و مکانهای غیر مستعد الحاق نگردند.

تغییر رویکرد و ایجاد نگرش یکسان نسبت به ارائه خدمات و تدوین قوانین شهر و روستا در راستای سرزندگی شهری

-تعیین و اجرای راهبردهای توسعه یکپارچه در سطح کلیه سکونتگاه‌های روستایی و شهری شهر جم در راستای سرزندگی شهری خودداری مراجع ذیربط از پذیرش درخواست افراد ذینفع جهت تبدیل و یا الحاق روستا به محدوده شهری تا زمانی که هویت کالبدی، اقتصادی و فرهنگی روستا به معنای واقعی به سمت شهری شدن تغییر نیافته است.

راهبردهای عملیاتی:

توجه مدیریت شهری به کلیه محله‌ها و تناسب توزیع خدمات در راستای سرزندگی شهری

با توجه به نقش محوری مدیریت شهری و شهروندان در رونق بخشیدن به فضای فیزیکی و در نتیجه بهبود ساختار فضایی شهر، چنانچه مدیریت شهری تناسب و توزیع خدمات را در کلیه محله‌های شهر جم طوری در نظر بگیرد که بیشترین بازدهی در کمترین مدت‌زمان را داشته باشد، می‌توان به این موضوع تأکید داشت که مشارکت مردمی در نتیجه نگاه اعتدال‌گرایانه مدیران شهری و شوراهای اسلامی حاصل می‌شود و توزیع فضایی عادلانه فعالیت‌ها و کاربری‌های شهری در محله‌های مختلف شهر از سوی سازمان‌های مختلف در پهنه شهر از مهم‌ترین ضروریات ساخت فضایی و در نهایت ساماندهی آن خواهد بود.

پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه محیط‌هایی که از نظر مولفه‌های کالبدی - فیزیکی، اکولوژیکی، اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی در سطح مطلوبی قرار دارند، به همان اندازه از نظر سرزندگی شهری و پیامدهای مثبت آن یعنی از کیفیت زندگی مناسبی برخوردار هستند لذا مورد توجه قرار گیرند.

پیشنهاد می‌شود با توجه به متنوع بودن بافت‌های شهری و انواع متفاوت مسکن و گسترش نوع خاصی از مجتمع‌های زیستی تحت عنوان محله‌های اختصاصی، تعیین میزان سرزندگی شهری به صورت مطالعه تطبیقی بین محلات سنتی و مجتمع‌های مسکونی برای تقویت ابعاد مثبت و کاهش موانع سرزندگی ضروری است.

پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت سرزندگی شهری به عنوان عامل مؤثر در بهبود کیفیت فضاهای شهری به ارزیابی تطبیقی سرزندگی شهری در مجتمع‌های مسکونی اختصاصی و محلات سنتی پردازد.

تقویت گزینه شورایاری محله و هدایت قدرت تصمیم‌گیری از مرکز شهر به محله‌ها در راستای سرزندگی شهری

با انتخاب شورایاران محله حتی در مقیاس شهرهای کوچک اندام این ذهنیت در افراد صاحب‌نظر تداعی می‌شود که در تصمیم‌گیری و پیشرفت ساختار فضایی شهر محل سکونت خود، دخالت مستقیم دارند که این مهم می‌تواند به تحقق اهداف مدیران شهری و در رأس آن‌ها شهرداری جهت ساماندهی ساختار فضایی شهر به دست خود شهروندان کمک کند. البته می‌توان در شهرهای کوچک اندام موضوع شورایاری محله را در مقیاس کوچکتر خود یعنی از برزن و حتی کوچه‌هایی با طول زیاد پیشنهاد داد که نتیجه آن ساماندهی ساختار محله و در سطح وسیع‌تر شهرهای کوچک اندام باشد.

پیشنهاد می‌گردد که مدیریت شهری با کاربست مؤلفه‌های پیاده‌مدار و بر مبنای تجارب سایر کشورهای موفق در این زمینه به تدوین سند راهبردی و عملیاتی در پیاده‌مدار نمودن این خیابان و به تبع سایر خیابان‌های با نقش اداری، گردشگری، تجاری و... اقدام نموده که نتایج مطلوب آن برای مردم و مسئولین در سرزندگی آن‌ها نقش خواهد داشت.

منابع و مآخذ

- اسدی، احمد و همکاران (۱۳۹۹)، مدلسازی رابطه بین سرزندگی شهری و حس تعلق مکانی در شهر قاین، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، بهار، دوره ۱۱، شماره ۴۰؛ صص ۱۷-۳۰
- حبیبیان، بهار، حاتمی نژاد، حسین (۱۳۹۹)، تبیین اثرپذیری سرزندگی محله‌های شهری از ابعاد دل‌بستگی مکانی نمونه مورد مطالعه: شهر اهواز، برنامه‌ریزی و آمایش فضا (مدرس علوم انسانی)، بهار، دوره ۲۴، شماره ۱؛ صص ۱۵۱-۱۸۲

- حور اسفند، نرگس (۱۳۹۹)، ارائه راهکارهای ارتقاء سطح سرزندگی در فضاهای شهری محله امامیه مشهد، مجله شباک، مهر، دوره ۶، شماره ۴ (پیاپی ۵۵)؛ صص ۱۰۹-۱۱۸
- جیکوبز، جین، (۱۳۹۶)، مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه حمید رضا پارسو آرزو افلاطونی، تهران، دانشگاه تهران. ۵۲۶ ص
- ذکاوت، سینا و همکاران (۱۳۹۹)، ارتقاء سرزندگی در فضاهای شهری با تأکید بر رویکرد ساماندهی منظر شهری (مطالعه موردی: شهر یاسوج)، آمایش محیط، پاییز، دوره ۱۳، شماره ۵۰؛ صص ۱۹۷-۲۱۵
- شهبازی، مهرداد و همکاران (۱۳۹۷)، ارزیابی شاخص‌های کالبدی-فضایی سرزندگی خیابان‌های شهری نمونه‌ی موردی: خیابان‌های اطراف میدان امام خمینی شهر همدان، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک بهار، دوره ۸، شماره ۳۱؛ صص ۷۴-۹۳
- فیضی، سعیده، بصیری، مصطفی (۱۳۹۹)، بررسی اهمیت نورپردازی در ارتقاء سرزندگی شبانه فضاهای شهری (نمونه موردی: محله سنتی مقصودیه تبریز)، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی (علوم جغرافیایی) پاییز، دوره ۲۰، شماره ۵۸؛ صص ۱۷-۳۴
- صفایی رینه، مصطفی و همکاران (۱۳۹۸)، تحلیل فضایی سرزندگی در فضاهای شهری مطالعه موردی پیاده راه ۱۷ شهریور تهران، شهر پایدار، تابستان، دوره ۲، شماره ۲؛ صص ۱۰۷-۱۲۴
- لینچ، کوین (۱۳۹۴)، تئوری شکل شهر. ترجمه بحرینی، سید حسین چاپ هفتم. تهران. انتشارت دانشگاه تهران
- محمدی، مریم (۱۳۹۴). سنجش سرزندگی در فضاهای شهری نمونه موردی: حدفاصل میدان تجریش و میدان قدس. طرح پژوهشی مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران
- نصری، سید رضا؛ و حسنخانی، مهنوش (۱۳۹۸)، شهر و سرزندگی (پژوهشی در باب مولفه های سرزندگی فضاهای شهری). تهران. انتشارات گوهر دانش، چاپ سوم، ۱۱۸ ص
- نوروزیان ملکی، سعید (۱۳۹۲). معیارهای طراحانه ارتقای سرزندگی محلات مسکونی واحد همسایگی بانشاط و سرزنده رساله‌ی دکتری. دانشگاه علم و صنعت، تهران
- هدایت نژاد کاشی، سید مصطفی و همکاران (۱۳۹۸)، سرزندگی شهری مفهومی میان‌رشته‌ای (واکاوای اصول، ابعاد و شاخص‌ها)، مطالعات ساختار و کارکرد شهری، سال ششم، شماره‌ی بیستم، پاییز، صفحات ۱۰۷-۷۵
- Sung, H., Lee, S. (2015). Residential built environment and walking activity: Empirical evidence of Jane Jacobs' urban vitality. *Journal of Transportation Research Part D*. Vol: 41, pp: 318-329.